

ARANY HOGY SZÉKELYÜL

2017 Arany-émlékév. Arany János születésének 200. évfordulója jó alkalom közzétenni önmagukban nem különösebben jelentős, de az Arany János-hatás- és kultusztörténethez tartozó adalékokat. Az alábbiakban szerény csokrot kötöttünk a Székely Nemzeti Múzeum (a továbbiakban SZNM) idevágó tárgyi emlékeihez kapcsolódó adatokból.

Ellentétben Petőfivel, Jókaiival, Mikszáthtal, Arany Jánosnak sohasem volt különösebb kultusza Sepsiszentgyörgyön. Az SZNM három vonatkozó, kéziratos emléke bizonyos szempontból mégis érdekes tárgycsoport: Aranynak a térségbeli – pontosabban a székelyek körében ízesült – sokrétű és sokszínű jelenlétéről vallanak.

Ezek a következők:

1. A *Rákócziné* (1848) kéziratos másolata az 1850-es évekből, Prielle Kornélia adománya.
2. Miklós Imre gimnazista kéziratos verseskönyve 1864–1865-ből, négy Arany-verssel 1851–1853-ból.
3. Fotosi Balogh József ügyvéd fényképe, hátoldalán kézírással az 1869-es *Búcsú a fürdőtől*, 1876-ból.

1. A *Rákócziné* (1848) kéziratos másolata az 1850-es évekből, Prielle Kornélia adománya

Az egy levélpárnnyi kézirat az 1896-29/3 iktatószámmal került be a múzeum gyűjteményébe, utolsó lapján az SZNM nagy ovális bélyegzőjével és Domján István mikós tanár, múzeumőr¹ bejegyzésével: „Prielle Cornelia ajándékozta özv. Cserey Jánosnének, ki az Sz. N. M.-nek adta.” Ugyanitt, a lap alján Prielle Kornélia sajátkezű bejegyzése: „Férjemnek, Szerdahelyi Kálmánnak írta le és adta át Arany János, midőn egy alkalommal N[agy]. Kőrösön volt látogatásán. Prielle Cornelia Szerdahelyiné”. (1. ábra.)

Prielle Kornélia 1843-ban járt először Kézdivásárhelyen, Kilyényi Dávid színtársulatával.² Nem zár-

ható ki, hogy a nála két évvel idősebb, Imecsfalvára egy évvel korábban férjhez ment és a térségi központ város társadalmi életébe bekapcsolódott Csereyné Zathureczky Emíliával már ekkor megismerkedett. A szabadságharc után, amikor Csereyné a nagyon negyvennyolcas hagyományú város egyik nagyasszonyának számított, Prielle-nek három kézdivásárhelyi fellépéséről tudunk, a következő évekből: 1873, 1879, 1893.³ A *Rákócziné*-kézirat megküldése talán egy 1893-as kézdivásárhelyi vagy még későbbi találkozásukhoz köthető, és szerepet játszhatott benne a milleniumi év valamely eseménye is: kísérőlevele 1896. július 14-én kelt Budapesten.⁴

Csereyné folyamatosan gyűjtött az általa alapított múzeumnak, a beérkező új anyagot pedig rendszeresen továbbította az 1879 óta Sepsiszentgyörgyön működő intézménynek. Az SZNM 1894–1896. évi gyarapodási jegyzőkönyve alapján az 1896–29 beérkezési tétel a következőket is tartalmazta: „[1896. évi] 29. [július–szeptemberben beérkezett tétel] Özv. Cserey Jánosné. Neki Prielle Kornelia által emlékül adva: 1, Emléklapok a kolozsvári országos nemzeti színház megnyitásának félszázados örömnepére, Kolozsvár, 2., bővített kiadás. – 2, A kolozsvári nemzeti színház igazgatóságának köszönőirata Prielle Corneliához, 1871. május 20. – 3, „Rákócziné” Arany János kéziratában, Prielle Cornelia sajátkezű jegyzetével. – 4, Prielle Cornelia levele özv. Cserey Jánosnéhoz. – [5,] 1 db színlap a kolozsvári nemzeti színház 1871. júliusi előadásáról.”

Debreczy Sándor két világháború közötti SZNM-múzeumőr, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium – később a kolozsvári egyetem – tanára két alkalommal is említette szakmai közleményben ezt az 1896-ban bekerült Arany János-kéziratot, de először csak a provenienciáját tárgyalta, másodszer pedig mindössze a múzeum kézirattárának értékesebb tételeként sorolta fel.⁵ A nagykorösi látogatással való

¹ 1890-től, szerződéses alapon, évtizedeken át a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium biztosította az ugyanitt elhelyezett múzeumnak a szakembereket („mikós múzeumőrök”).

² Bartha Katalin Ágnes szíves közlése, vö. Prielle Kornélia: Emlékezés, korai feljegyzései, in: ROZSNYAI Kálmán 1909, 66.

³ Bartha Katalin Ágnes szíves közlése, vö. Prielle Kornélia: *Csak 1868-tól kezdve tudok rendben számot adni vidéki vendégszereplé-*

seim jegyzékéről, OSzK, Kit, An 4942/26.

⁴ A kísérőlevél elpusztult vagy lappang, de Debreczy Sándor még idézni tudta: „Arany János kéziratát – melyet eddig őriztem – most mélyeséges kegyeletemmel küldöm hozzád” – írta benne Prielle Csereynének. (DEBRECZY Sándor 1937, 140.)

⁵ DEBRECZY Sándor 1937, 140.; Uő. 1938, 9.

datálás alapján 1851 előttre nem keltezhető, és mivel szövege jóval több szöveghelyegyezést mutat a ballada 1848-as, első megjelenésével, mint a valószínűleg 1854–1855 körüli tisztázatával, ez utóbbit megelőzően születhetett.⁶

A *Rákócziné* bizonyos szempontból különleges mű az Arany-korpuszban: a szabadságharc leverését követően a költő még 1867-ben sem gondolta közlendőnek.⁷ Ezzel szemben, pontosabban ugyanazon okból már az 1850-es években kéziratos formában terjedt. A sepsiszentgyörgyin kívül ilyen *Rákócziné*-kézirat az OSZK-ban és a Ráday Könyvtárban is található, sőt 2011-ben budapesti aukción értékesítettek hasonló másolatot.⁸ Az OSZK és az SZNM kézírata egyértelműen ugyanattól a kéztől származik, és számos egyezést mutatnak a MAT KIK-beli tisztázat írásával.⁹ (2. *abra.*) Mivel eredeti kézírata nem maradt fenn, a ballada a most készülő, új kritikai kiadás számára sem problémamentes,¹⁰ és a vele kapcsolatban felmerült kérdéseket a fennebb jelzett kéziratok tovább árnyalhatják.¹¹

2. Miklós Imre gimnazista kéziratos verseskönyve 1864–1865-ből, négy Arany-verssel 1851–1853-ból

Az SZNM F. II. 17. kéziratári jelzetű kötete a kéziratári naplóban a 81. sorszám alá volt bevezetve, könyvtári leltári száma 65831, de ez utóbbi csak egy, az 1980-as évek végi, szakszerűtlen újrael-tározás során került rá. A szennylap-verzók SZNM kis ovális bélyegzője alapján a 20. század első évtizedeiben kerülhetett a múzeum gyűjteményébe, leginkább a múzeumőrök valamelyik ekkori, dálnoki mikós tanítványa révén. A kéziratos kötet bejegyzései:

⁶ 1848. aug. 20-án jelent meg először. (*Életképek*, II. félv. 8. sz., 241–242.) Az MTA KIK Kit, K 509-beli autográf tisztázata (30–31r) üres és kivágott levelek között található (üres 20–29v, majd hét kivágott levél, valamint üres 31v–51v), de ez a levél-csoport kronologikus sorrendű versek csoportjai közé ékelődik, egy 1854-re és egy 1855-re datált vers közé. Az *Életképek* változatával egyező szöveghelyek: *hejh* (5. é 23. sor), *oroszlánom* (9. és 77. sor), *indul* (25. sor), *másképp* (35. sor). Az MTA KIK-beli változattal a *gyöngye* (17. sor) egyezik.

⁷ Voinovich Géza jegyzete, in: ARANY János, 420. Vö. KERESZTURY Dezső 1977.

⁸ OSZK Kit, An 237. RK Kit, K.O.370/23. „Arany János Rákócziné című balladájának (1848) egykorú másolata az 1850-es évekből, Arany János aláírásával [?]. A tisztázatot Kóti József (1838–1922) sikeres köz- és váltóügynök, az ügyvédi kamara tagja, volt nagykorú diák írta.” (https://axioart.com/tetel/arany-janos-rakoczine-cimo-balladajanak-1848-egykoru-masol_1017267, Portobello Aukciósház, 2. aukció (kézirat, aprónyomtatvány, fotó, numizmatika, bélyeg, műtárgyak), 2011. 12. 13.

⁹ Ahhoz, hogy az OSZK Kit, An 237 és az SZNM 1896-29/3 ugyanazon kéz írása, lásd pl. a *császárra, bezárva, gyémántja, el-*

előző kötetábláján kívül (többféleképpen, iniciáléként, kiírva stb.) *nemes Miklós Imréné 1866 Dominus*; hátsó kötetábláján kívül *Muljon*, belül *Ketten, Ejha*, törlések; cím-szennylapján *Miklós Imréné 1865 18/9, Székely Udvarhely*; alatta bal oldalt halványan apróbb betűvel: *Györbíró Beniám*;¹² címlapján *Démosthénész, Verseskönyv a Miklós Imréné, Dálnoky*, magyar címer kezdetleges rajza, 1864. 12/11 *Sepsi Szt Györgyön és Sz. Udvarhelytt* (3. *abra.*); lábmetszésén MIK, fej-metszésén M:I: és MIKLOS IM.

A háromszéki dálnoki nemes Miklós Imre (1848–1889) az 1847-ben házasságot kötött Miklós Lajos (1821–1892) és Rozália (1822–1900) elsőszülöttje volt, 1849-ben született húga párnapos korában meghalt. 1878-ban vette feleségül az Alsócsernátonban született ikafalvi Farkas Saroltát (1857–1921), négy fiuk közül kettő biztosan megnősült.¹³ Negyedik elemistaként került be Sepsiszentgyörgyre, az ott éppen ekkor, 1859-ben induló reformátos tanodába (a későbbi Székely Mikó Kollégiumba). A tanév végi, 1860. júniusi iskolaigazgatói jelentés szerint akkori rendes tanítója Forró Zsigmond volt, osztálytársai között találjuk a későbbi akadémiai levelező tag Téglás Gábort és a kézíraton is megjelenő nevű Györbíró Bénit.¹⁴ Az 1860/1861-es vagy az 1861/1862-es tanévben évet ismételt, ahogy Györbíró is.

A verseskönyv összeállításának idején előbb az ún. negyedik középosztály – Sepsiszentgyörgyön az ekkor még csak algimnáziumként működő tanodában a végzős évfolyam – 19 tanulójanak egyike volt, osztálytanítójuk az a Demes József, aki itt 1863–1867-ben, végig negyedik középosztályban tanított, ugyanazokat a tárgyakat: vallást, magyar és német nyelvet, történelmet, mennyiség- és

bocsáthatsz szavak írásképet (13–16. sor); az előbbi kettő és a más betűformákat használó, fegyelmeztettebb, MTA KIK Kit, K 509 tisztázat azonos kezűségéhez (?) lásd pl. a *gyémántja* írásképet (15. sor) és a *császárra, bezárva, elbocsáthatsz, koronádnak* szavak betűfűzését (13–16. sor).

¹⁰ Vö. KOROMPAY H. János 2013, 4.

¹¹ Jelentős részben egyedi központozása memoriterproblémának (emlékezetből való, alkalmi lejegyzés?) tűnik. A kézbe vett másolatok relatív kronológiáját az 5. és 23. sor, 9. és 77. sor, 17. sor, 25. sor következő szöveghelyváltozatai valószínűsítik: *hejh, oroszlánom, gyöngye, indul* (*Életképek*, i. h. és OSZK Kit, An 237) > *hejh, oroszlánom, gyöngye, indul* (SZNM, 1896-29/3) > *hejh, oroszlánom, gyöngye, ered* (RK Kit, K.O.370/23) > *hej!, oroszlánom, gyöngye, ered* (MTA KIK Kit, K 509). További, megvizsgálható szöveghelyei: *hijába* (27. sor), *vagy-é* (44. sor), *elegyítsék* (?), 50. sor).

¹² Miklós Imre osztálytársa, Györbíró Béni későbbi lugosi pénzügyigazgató. (PÉTER MÓZES 1918, 181.)

¹³ Kocs János adatai a dálnoki református családkönyvekből (I. 481, I. 489, III. 1305).

¹⁴ VAJNA SÁNDOR 1860.

természettant.¹⁵ Miklós Imre ezt követően, 1865 őszén Székelyudvarhelyre ment tanulmányait folytatni, innen a középtanodai 5–6. osztály névsorai nincsenek meg az értesítőkből – levéltári kutatást igényelnének –, de 1867-ben Miklós négy volt sepsiszentgyörgyi osztálytársa is subscribált felsősnek, 1868-ban pedig még egy.¹⁶ Valószínűleg 1867-ben, a tizedik osztály (a „középosztályok”) elvégzése után hagyta abba tanulmányait, hogy hazatérjen gazdálkodni a dálnoki családi birtokra.

A verseskönyv születésének körülményeire több forrás alapján következtethetünk. A volt osztálytárs Téglás Gábor így emlékezik vissza: „...Zaboláról a szorgalmasabb társaim egyikéül Hadnagy Károly él emlékezetemben ...kivel az akkor még nehezen megszerezhető szebb költeményeket versengve másoltattam én is verskötetembe.”¹⁷ Miklós Imrét nem említi – mint jeleztük, nem is voltak végig osztálytársak –, de a verseskönyvek összeállításának gyakorlata eszerint általános lehetett ekkoriban.

Téglás Gábor ír ennek a mikós korosztálynak az Arany-élményeiről is: „a Magyar nyelv elemeiből is ugyancsak volt mit agyunkba elraktározni, miután a norma¹⁸ tanterve éppen az anyanyelvről látta jónak megfelelkezni. ...különös épülésünkre szolgáltak a normából ismeretlen szavazati gyakorlatok. Gyulai Pál *Hadnagy uramja* mellett *A vándor fű*, Lévy József *Mikes Kelemenje*, Szász Károly *Hírt nem hallok már felőled* kezdetű szép verse, Arany János *A madár fiaihoz*,¹⁹ Petőfi Sándor versei, báró Eötvös József *A megfagyott gyermek*, Bajza *Búcsúja*, Kisfaludy Károly *Rákosi szántója*, Kölcsey *Zrínyije*, *Hymnusa*, Vörösmarty Mihály *Kis gyerek halálára*, stb. ...Vajon a primitív kezdettel össze nem hasonlítható mai, nagyszabású, fényes berendezésű intézetnek²⁰ mennyi jutott a szeretet melegéből, s az önképzőkörnek irodalmi színvonalon álló előadását hallgatják-e akkora meghatottsággal, mint amikor 1859 júniusáig végén Arany János *Rendületlenülé*nek, e nem éppen

gyermekszájba illő szép poémának versenyszavazatán, néhai Nagy Ferenc gidófalvi lelkészünk által kitérőzt egy darab császári aranyért mi ökölnyi kis diákok nagy komolyan gyenge hangunkkal a templomhajó rossz akusztikájával megbirkóztunk?”²¹

Egy másik jeles mikós tanítvány, Roediger Lajos a tanodában használt módszertanról számol be: a következő, 1865/1866. tanévben a mikós szépíráson mesterek „fölrít a táblára egy-két dalt, melyet nekünk caligraphikus írással be kellett írni a daloskönyvünkbe, lehetőleg csinos iniciálékkal díszítve.” A dalok dallamát Zalánból jött át megtanítani az ottani református pap. „Ezen módszer mellett a három tanév alatt 200 dalnál is többet tanultunk be.”²² Pár évvel későbből pedig Bodor János szolgált éppen Aranyhoz kötődő adalékok: a szavazás ekkor már a *Magyarázatos versszavazó könyvből* betanítva történt, például Arany *Rendületlenülé*ben egy helyen (*Nem mondom én, hogy a hont ők nem szeretik*) a német „különös nyomatékkal kell kiejteni”. Az évszázad szavazati versenyen is Arany *Rendületlenülé* és a Petőfi *Erdélyben* című versei hangzottak el, előbbiből ekkor [1876-ban] három harmadikos gimnazista jelentkezett, bár egy aztán visszalépett közülük.²³

Visszatérve Miklós Imre verseskönyvére: más szövegek²⁴ mellett négy Arany-vers szerepel benne, valamennyi az 1851–1853 közötti évekből. Mivel a verseskönyv végén található tartalomjegyzékbe csak 43 vers van bevezetve, köztük Arany *Visszatekintés* (1852) című elégiája, elképzelhető, hogy a tartalomjegyzéket még Sepsiszentgyörgyön írta, a további 10 vers pedig, köztük Arany János három (!) alkotása (*A világ, Családi kör, V. László*), már Székelyudvarhelyen került a füzetbe. (4. ábra.)

A Székely Mikó Kollégium 1865 előtti könyvtárának azok a kötetek, amelyek akár a verseskönyv közvetlen forrásai is lehettek, már nincsenek meg, az esetleges székelyudvarhelyi források azonosítása pedig további kutatásokat igényelne.²⁵ A másolatoknak

¹⁵ Vajna Sándor igazgató- tanvezető és jegyzőtanár tanította nekik a latin nyelvet, a római régiségtant és az éneklést, míg a Műnekkarban Szakács Károly közoktató volt a műneke-vezetője. (VAJNA Sándor 1865a és Uő. 1865b.) Az 1838-ban, Szemerján született Demes Józsefnek az apja és a bátyja is itteni lelkész volt (utóbbi egy évig mikós osztálytanító is), húga pedig Szöröcsén lelkészfeleség. 1890 elején még szerepelt apja gyászjelentőjén. Mivel mindig a végzősöket bízták rá, kitűnő oktató lehetett, és valóban számos diákja futott be később kiemelkedő életpályát. (DEMETTER Lajos 2009, 119-120, 124, 160–161.) Később posta- és távirafelügyelő volt Budapesten. (PÉTER Mózés 1918, 181.)

¹⁶ ALBERT Dávid 2005, 134–135.

¹⁷ TÉGLÁS Gábor 1916. A visszaemlékezésre Demeter Lajos hívta fel a figyelmet.

¹⁸ A sepsiszentgyörgyi „német” polgári iskola – innen jött át a református tanodába Téglás.

¹⁹ Téglás itt először jól írta (*Fülemiléje*), de ezt a kéziratban kihúzta, és a Tompa-verscímet írta a helyére.

²⁰ A Székely Mikó Kollégiumnak.

²¹ TÉGLÁS Gábor 1914.

²² ROEDIGER Lajos 1999, 162–163.

²³ BODOR János 1936, 194, 198. Bodor János (1861–1949) szászvárosi református lelkészként, 1932-ben vonult nyugalmába, és 1875–76-ban volt algimnáziumi végzős tanuló. (Vö. PÉTER Mózés 1918, 183.)

²⁴ Bajza, Bartha Miklós, Berzsenyi, Czuczor, Erdélyi, Farkas László, Garay, Horváth Endre, Kakas Márton, Kazinczy, Kecskeméthy János, Kisfaludy Károly, Kölcsey, Pap Gyula, Petőfi, Réti Lajos, Szász Károly, Szemere Miklós, Tóth Kálmán, Vajda Péter, Vörösmarty művei stb.

²⁵ CSIKÓSNÉ PÉTER Júlia 2009, 44, 56., SÁL, Fond 171, valamint Csikósné Péter Júlia és Róth András Lajos szíves tájékoztatása.

a kritikai kiadás 1951-es jegyzeteibeli, Voinovich Géza által kiemelt szöveghelyekkel való egybevetése azonban önmagában is lehetővé tesz pár következtetést: a másolatok ősforrása az 1856-os *Kisebb költeményei* kötet, egyedül a *Visszatekintés* származhat esetleg az első, 1853-as megjelenéséből, folyóiratból.²⁶

3. Fotosi Balogh József ügyvéd fényképe, hátoldalán kézírással az 1869-es *Búcsú a fürdőtől*, 1876-ból

A sajszentandrásai birtokos fotosi Balogh József ügyvéd Kolozsváron, valószínűleg az 1855–1858 idősokban készült fényképe (kartonon, készítője Veress F[erenc]., Sétatér u. 15.)²⁷ Dr. Fekete Sándor sepsiszentgyörgyi főorvos (Csíki u. 29.), egyben a múzeum igazgatóválasztmányi tagja ajándékként került be az SZNM-be, 410/1942. május 15-i általános iktatóval, és az 1651/1942 tételként szerepel a beszerzési naplóban, régiségtári szakleltári száma pedig [R.] 10302.²⁸ Az orvos ekkoriban nemességigazolójá válnak, alátámasztó iratokat keresett a múzeum levéltári gyűjteményében, a nagyfalusi és nyárádgálfalvi nemesi előnév engedélyezéséhez – folyamodványát 1942. október 2-án küldte fel aztán a belügyminisztériumba.

Ugyancsak 410-1942 iktatójú köszönőlevelében Herepei János igazgató a következőket írja május 16-án az adományozónak: „Különösen az teszi e képet általános értékűvé, hogy annak hátlapjára Arany János sajátkezűleg egy ötsoros versecskét jegyzett reá, mint 1876. évi karlsbadi emléket.” A túlértékelést lehet, hogy csak a köszönőlevél udvariassági protokollja magyarázza, és Fadgyas Anna múzeumi titkár nő már tudós igazgatója megkérdezése nélkül vezette be a nyilvántartásba. A versszöveg kézírása mindezenre – amint azt a PIM szakemberei is azonnal jelezték – nem az Arany Jánosé, az aláírás pedig ettől különböző, bár – úgy tűnik – ugyanazzal a ceruzával történt.

Kádár József ismert szolnok-dobokai monográfiájából a következők tudhatók meg fotosi Balogh Józsefről és családjáról: Sajószentandrásai birtokuk

1715 előtti Erdélyi János-birtok volt, mely ismételtén lányágon öröklődött. Erdélyi János unokája, Erdélyi Anna Siska Elekhez ment férjhez, az ő unokájuk, Siska Anna pedig Balogh[h] Józsefhez. Erdélyi Anna 1794-es osztállyal jutott birtokához, ezt Siska Anna és férje 1844-ben írták át – utóbbi nevében a *fotosi* nem egy birtokjelző nemesi előnév, hanem más két, helybeli Balogh/Balog birtokostól (*szászcegyői, nyárádszentimrei*) megkülönböztető. Balogh Józsefet 1848-ban román felkelők fogságba hurcolták, megverték, de 1862-ben is módjában állt – amikor a község nagy része leégett – negyedmagában fedetni be a templomot. Nemesi birtokos volt itt 1866-ban is. 1892-ben és 1894-ben a fia – ugyancsak Balogh József – apja utáni örökösként 454 kataszteri hold birtokosaként szerepel.²⁹ Az ügyvéd apa tehát nyugodtan megengedhetett magának egy 1876-os karlsbadi fürdőkérdőt.

Másrészt tudjuk, hogy Arany az 1869–1876 idősokban évente ellátogatott Karlsbadba, és a *Búcsú a fürdőtől* az első, 1869-es ottani kúrát követően született. A költő a karlsbadi fürdők kapcsán csaknem száz jeles személyiségre emlékezett vissza, akiket részben ő maga csábított oda, amiért 1873-ban az üdülőhely vezetői fel is mentették a gyógydíj és zenedíj fizetése alól.³⁰

Adott tehát a betegeskedő költő és akadémiai főtitkár, aki körül ezekben az években Karlsbadon magyar társasági életéről beszélhetünk, és egy pársoros verse, amely ekkor bizonyára az üdülőhely magyar – mai szóval – turisztikai reklámjának számított. Adott továbbá az erdélyi ügyvéd, aki ezt a versikét egy, az irattárcájában is elférő kolozsvári fényképére jegyezte le. Mert ennek a hátoldalán volt olyan, írásra alkalmas szabad felület, amely mindig kéznél volt? A kéziratos kis szöveg életszerű magyarázata leginkább az lehet, hogy olyan élethelyzetben, alkalommal jegyezték oda, amikor nem volt már hirtelen és honnan más papirost keresni erre a célra. Egy sétányon, egy padon kért volna aláírást a sajszentandrásai birtokos a híres költőtől a versike alá, fürdőhelyi emléknék? Ugyanazzal a ceruzacsonkkal, amellyel – a szöveg-rontásokból ítélve – inkább emlékezetből lejegyezt³¹

²⁶ *A világ* 1. és 8. sorabeli *mindjárt, éjtszakázol*, valamint a *Családi kör* 16, 31, 95. sorabeli *pitvarba, időnként, utána* az 1856-os *Kisebb költeményei* szöveghelyeinek felel meg. A *Családi kör* másolatához azonban – a szövegrontásokat nézve – nem közvetlenül használták fel (a 31. sorban *tesznek* helyett *teszen*, a 37. sorban *apjok* helyett *atyok*, az 58. sorban *hosszon* helyett *adjon*, a 62. sorban *férj* helyett *férfi*, stb.), vagy csak figyelmetlenül másolták. A *Visszatekintés*ben a 15. sorbeli *kertjébe* a *Budapesti Viszhang* 1852. október 17-i (II. félév, 16. sz.) szöveghelyének felel meg, de lehet, hogy ez csak a *Kisebb költeményei* 1856-os szövegének véletlen elírása, mert a 20. sorbeli *el ugyan* helyett is *le ugyan* szerepel a másolatban. Az ugyancsak az 1856-os *Kisebb költemé-*

*nyei*nek megfelelő – lásd a 22. sor *lehull* szava – *V. László*-másolatba a 42. sorba *elült* helyett *eltűnt* került, a záró strofába pedig éppenséggel értelemzavaró elírás: *cseh földben* a *király* helyett *cseh földön* a *király* (73. sor).

²⁷ Vö. MIKLÓSI-SIKES Csaba 2001 és a Veress Ferenc által a kartonokon időszakonként feltüntetett adatok.

²⁸ Jelenleg F. 955. (Katalógus tételként, azonos tételszámmal közölve, lásd: FÓRIS Pál 1974, 71.)

²⁹ KÁDÁR József 1901, 36–40.

³⁰ GAZDA István 2008, 222–223.

³¹ Az 1952-es kritikai kiadásbeli központozástól eltérő, az első sorban szótévesztő lejegyzés: *veled* helyett *hozzád*

kis verset is a fényképre róttá, akár a térdén, és most odanyújthatta a szerzőjének?

Írásszakértő bizonyára többet is eldönthet, de az mindenképpen magyarázatot kér, ha a valaki – *nem Arany* – által lejegyzett sorokat másvalaki – *de szintén nem Arany* – írta alá netán *ugyanazzal a ceruzával*.³² (5. ábra.)

Köszönetnyilvánítás

A közlemény Bartha Katalin Ágnes és Boér Máté (Kolozsvár), Csáki Árpád, Csikósné Péter Júlia, Demeter Lajos, Jánó Mihály, Kelemen Kálmán, Kocs János (Sepsiszentgyörgy) és Róth András Lajos (Székelyudvarhely) segítségével született. Itt köszönjük

Boka László (OSZK) messzemenő támogatását, Csergő Péter (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) kedvességét is. Arany kézírását illetően a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai, majd a források kézbe vételéhez és reprózában mindenképp Babus Antal és Horányi Károly (MTA KIK Kézirattár), Lipthay Endre és Rózsafalvi Zsuzsanna (OSZK Kézirattár), Berecz Ágnes, Bíró Gyöngyi, Hartmann-Kakucska Mária és Sárai Szabó Katalin (Ráday Könyvtár) segítettek. Köszönet érte ezúton is! A budapesti közgyűjteményekben végzett kutatásokat a Domus Hungarica Scientiarum et Artium 2017. őszi támogatása tette lehetővé.

Boér Hunor – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy; boerh@freemail.hu
 Dobra Judit – Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy; juditdobra@gmail.com
 Szöcsné Gazda Enikő – Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy; gazdaeniko@gmail.com

Források

- Arany János Emlékmúzeum Nagyszalonta (AJEm)
 - Arany János autográf kéziratok
 Dálnoki Református Egyházközség levéltára, Dálnok (DREL)
 - Családkönyvek: *I. és II. kötet*
 Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Könyvtár, Budapest (RK)
 - Kézirattár (Kit): *Arany János: Rákócziné* (K.O.370/23)
 Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely (HRM)
 - Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár (SzTK): *Református Kollégium egykori könyvtári állagai*
 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest (MTA KIK)
 - Kézirattár (Kit): *Kéziratok Arany Jánostól* (K 509)
 Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (OSZK)
 - Kézirattár (Kit): *Arany János: Rákócziné* (An 237)
 - Kézirattár (Kit): *Prielle Kornélia: Csak 1868-tól kezdve tudok rendben számot adni vidéki vendégszerepléseim jegyzékéről* (An 4942/26)
 Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája, Sepsiszentgyörgy – Arhivele Naționale ale României, Biroul Județean Covasna, Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)
 - Fond 171: *Székely Mikó Kollégium levéltára*
 Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (SZNM)
 - Fotótéka (F): *Fotó Balogh József fényképe* (F. 955)
 - Könyvtár, intézményi levéltár (It): *Beérkezési, beszerzési és osztálynaplók; 1942. évi iratok*
 - Könyvtár, kéziratár (Kit): *Dálnoki Miklós Imre verseskönyve, 1864–1865* (F. II. 17.)
 - Könyvtár, kéziratár (szakleltári jelzet nélkül): *Arany János: Rákócziné* (1896-29/30)

³² Arany 1876. évi írásához, aláírásához vö. pl. ARANY János 1985, 163. („1876-i jelentésembhez...”, 1876. április 3-i adatok,

MTA KIK Kit, 1560/1876) és ARANY János 1985, 167. (*Levele az MTA elnökéhez, aláírása, MTA KIK Kit, 1468/1876*).

Irodalom

- ALBERT Dávid
2005 *Székelyudvarhely református és katolikus diáksága (Fontes Rerum Scholasticarum, VIII; közzét. Albert Dávid), Szeged.*
- ARANY János
1848 Rákócziné, *Életrajzok*, 1848. augusztus 20. (II. félév, 8. sz.), 241–242.
1851 Családi kör, in: *Losonczi phönix*, II, Pest, 221–222.
1852 A világ, *Hölgyfutár* 1852. február 10., 32. szám, [125].
1852a Visszatekintés, *Budapesti Viszhang*, 1852. október 17., II. félév, 16. sz.
1853 V. László, *Budapesti Viszhang*, 1853. március 27., 25. sz., [193].
1856 *Kisebbségi költeményei*, Pest.
1951 *Összes művei*, 1, Akadémiai Kiadó, Budapest.
1952 *Összes művei*, 3, Akadémiai Kiadó, Budapest.
1985 *Arany János akadémiai kézírataiból* (szerk. és összeáll. Antal Jánosné – Sáfrán Györgyi – Tözsér Ágnes; elősz. Keresztury Dezső), Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest.
- BARTHA Katalin Ágnes
2016 Hírnév, patriotizmus és színésznőség Magyarországon a tömegkultúra századában (Prielle Kornélia esete), *Irodalomismeret*, 2016/2, 58–81.
- BODOR János
1936 *Út a csernátoni mesteri parókiától a zágoni papi parókiáig* (kiadja: Székely Mikó- és Bethlen-Kollégium előjárósága), Kolozsvár.
- CSIKÓSNÉ Péter Júlia
2009 A Székely Mikó Kollégium könyvgyűjteményei, in: *Emlékkönyv a Székely Mikó Kollégium alapításának 150 éves jubileumára*, Charta Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 32–57.
- DEBRECZY Sándor
1937 A Székely Nemzeti Múzeum kézírattára magyar nyelvi és irodalomtörténeti szempontból, *Debreceni Szemle*, 1937/5–6, 135–140.
1938 *Monumentele în manuscris de limbă și literatură maghiară din Muzeul Național Săcuiesc din Sf. Gheorghe (Teză de doctorat)*, Sepsiszentgyörgy.
- DEMETER Lajos
2009 Akikre emlékezni kötelesség, in: *Emlékkönyv a Székely Mikó Kollégium alapításának 150 éves jubileumára*, Charta Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 113–163.
- FÓRIS Pál
1974 *Sepsiszentgyörgyi múzeum fényképtára* (rend. és összeáll., Sepsiszentgyörgy).
- GAZDA István
2008 Az akadémikus melegre vágyik – A főtitkár rimmentes napjai, in: *Ditor ut ditem. Tanulmányok Schultheisz Emil professzor 85. születésnapjára* (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára, 75.), Budapest, 207–232.
- KÁDÁR József
1901 *Szolnok-Dobokavármegye monographiája*, VI, Ds.
- KERESZTURY Dezső
1977 Arany János kapcsos könyvéről, in: Arany János: *Kapcsos könyv*, 2. kiadás [számozatlan lapokon], Budapest.
- KOROMPAY H. János
2013 *Az Arany János kritikai kiadás: előkészületek az Arany-bicentenáriumra* (http://195.111.1.69/data/cikk/13/19/90/cikk_131990/AJkritkiad_Korompay.pdf, 2017.10.24.)
- MIKLÓSI-SIKES Csaba
2001 *Fényképek és műtermek Erdélyben 1839–1916*, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely.
- PÉTER Mózes
1918 A református Székely Mikó-Kollégium történetének vázlata és jelenlegi állapotrajza, in: *Emlékkönyv a reformáció négyszázados évfordulójára* (szerk. Tökés József), Sepsiszentgyörgy, 167–188.
- ROEDIGER Lajos
1999 Emlékirat (közlő: Kónya Ádám), *Acta (Siculica)* 1998/2, 155–202.
- ROZSNYAI Kálmán (CARTON, Sidney n. a.)
1909 *Emlékek*, Uránia, 1909.
- TÉGLÁS Gábor
1914 *A székelygyörgyi collegium bölcsőkorából* (kézirat 1914. december 12-i kísérőlevéllel a sepsiszentgyörgyi Székely Nép szerkesztőjének), Budapest (SZNM, Kit, lsz. n.).
1916 Reminiscentiáim a Székely Mikó-Kollégium kezdő évfolyamainak néhány tagjára, *Székely Nép*, XXXIV. évf. 5. szám, 1916. január 8.
- VAJNA Sándor
1860 *A Sepsiszentgyörgyi ev. ref. tanoda második félévi közvizsgálatra bocsátott tanítványainak osztályonkénti névsora* [1860. június 28-i összeállítás], [ny.] Brassó.
1865a *A sepsiszentgyörgyi ev. ref. tanoda növendékeinek névsora az 1864/5-dik tanév első felében* [1865. január 24-i összeállítás], [ny.] Brassó.
1865b *A sepsiszentgyörgyi ev. ref. tanoda közvizsgálatának tanító- és tanulószemélyzetének kimutatása az 1864/5-dik tanév második felében* [1865. június 12-i összeállítás], [ny.] Brassó.

Mărturii-manuscris legate de János Arany (1817-1882), în Muzeul Național Secuiesc (Rezumat)

Cele trei mărturii-manuscris din Muzeul Național Secuiesc, legate de poetul János Arany, sunt prezentate cu ocazia bicentenarului Arany: 1. Balada *Rákócziné* (1848) a fost copiată în anii 1850 și a ajuns în Secuime, la fondatoarea Muzeului Național Secuiesc, prin intermediul cunoscutei perechi de actori Kornélia Prielle și Kálmán Szerdahelyi. 2. Cărticica cu poezii a elevului Imre Miklós, din Dalnic, a fost întocmită în anii 1864-1865, în viitorul Colegiul „Székely Mikó” din Sf. Gheorghe și în colegiul reformat din Odorheiu Secuiesc. Manuscrisul conține între altele patru poezii ale lui Arany, din anii 1851-1853. Pentru Sf. Gheorghe, se cunosc atât dascălul lui Imre Miklós, cât și amănuntele practicii acestor caiete cu poezii, a învățării de texte literare și a ocaziilor de recitare de poezii. 3. Avocatul înstărit din Șieu-Sfântu, József Balogh de Fotoș, de origine secuiescă, a avut o fotografie făcută la Cluj, pe al cărei verso au fost trecute în 1876, cu creion, versurile lui Arany, scrise după tratamentul de la Karlsbad al poetului, în 1869. Fotografia a ajuns în Muzeul Național Secuiesc ca donație a unui medic sfântugheorghean.

Manuscripts in the Possession of the Székely National Museum pertaining to Cult and Reception History related János Arany (1817–1882)

(Abstract)

On the occasion of the 200th anniversary of the poet's birth, this paper aims at presenting three manuscripts in the possession of the Székely National Museum pertaining to János Arany-related cult and reception history; these manuscripts are as follows: 1. A copy of the ballad entitled *Rákócziné* (1848), made sometime during the early 1850s, and acquired by the foundress of the museum from the famed couple of actors, Kornélia Prielle and Kálmán Szerdahelyi. 2. A manuscript collection of poems (including four texts authored by Arany) compiled in Sepsiszentgyörgy and Székelyudvarhely by Imre Miklós, a gymnasium student from Dálnok at the respective schools of the aforementioned towns, between 1864 and 1865. The teacher who taught Imre Miklós Hungarian at the school that would later become the Székely Mikó College is known to us, and so is what such manuscript books were used for, how texts were memorised and on what occasions poems were recited there. 3. A photograph of wealthy Sajószentandrás lawyer József Balogh of Fotos (originating from the Székelyföld region) taken in Kolozsvár was donated to the museum by a local doctor. On its back we find written in pencil Arany's *Búcsú a fürdőitől*, a Karlsbad-poem composed in 1869, as well as a signature from 1876, which may or may not be Arany's own.

Rákóczié

Mi lelt séged büszke szűke madárska?
 "Parom után nyírdúsított bezarva;
 "Vas kalitkám voltog, ragyog, aranyos,
 "De a lelkeim
 "Hajh a lelkeim
 "Fenekéig zavarod!"

Mi lelt, mi lelt, szűke asszony kék szemű?
 "Társam után az én sívem keserű;
 "Borszlánon vörösködtek csarabán,
 "Én pediglen
 "Jóga vagyok
 "Hívseke Néinek váróban."

"Büszke Bicsnek rettentős császárja
 "Minket engem is sorsani bezarva!
 "Miórt redők koronádnak gyémánija?
 "Elhoszáthatsz,
 "Gyöngé kezem
 "Koronádat nem bánja!"

"Szabadságra künyvi" müdön szert szetsz,
 "Szűke alkony, elbárártlak, elmehesz,
 "Dillapítéshé karadon fűjedet
 "Békeségist
 "Hajh gyöngöst
 "Oda adlak ségedet!"

Szűke asszonyjamat indult meg sem áll
 ségje udas fölkeresni úrvárnál.
 "Holana is, közzömmé is, hujába! ...
 Oda borult
 Mink a bokor
 Oda borult nyakába.

"Jugó-bingó vörösbokor vállamon,
 "Néma vagyok idek kedves angyalam!
 "Jóga hozott, így ha jössz, szép virág,
 "Hagy cseszess
 "Vátra másképp
 "Az a beisi parkokból."

Látra tekint a szép asszony de nem száll
 Néha megcsill a cseh kém, súdja jól.
 "Vá' ször küldte a cseh kémek útána
 Hallgasdani
 Lehelődni
 Szeke-vörö" szavára:

"Jugó-bingó vörösbokor vállamon
 "Néma vagyok" hogy nem szállsz angyalam?
 "Néma legyek, minkor arra szét veszek,
 "A miérsé
 "Bévi udvar
 "Engem ide cseszess."

"Az akarnák, fulánk legyen csókamba,
 "Miköz mákos elegyűvek szavamba,
 "Hibelenem alcsavam el haragod:
 "Akkor azán
 "Egy országért
 "Kiadnának egy sábot!"

"Bemélyemnek ellagyarorvág nagy ára,
 "Vízámegyek, szavam adtam véája,
 "Jelleg adtam, meg is állom emberül,
 "Vízámegyek
 "Ha velük a
 "Békeség nem vikerül."

"Jóban ismered se Néives nálamnál
 "Hítveggövel alkuba mink állomnál?
 "Szarka jatek, hűse velle, ... kár hozat:
 "Vezirélj
 "A nagy jater
 "Gyözelemes kardodat!"

"Én igaz hit legyen áldás utadon,
 "Vérreljen a jó Jón angyalom
 "Vá' ször küldte, érdemes velt, vidd virra:
 "Lá' ször küldte,
 "Jóga akar,
 "Magyar nőre ne bízza."

Büszkémre, szűke asszony kék szemű
 "Maddig lesz még a se képed kedvesi?
 "Kak vagyok még büszke Bicsnek váróban
 "Kak vagyok de
 "Borszlánon
 "Harca nem lesz hibban!"

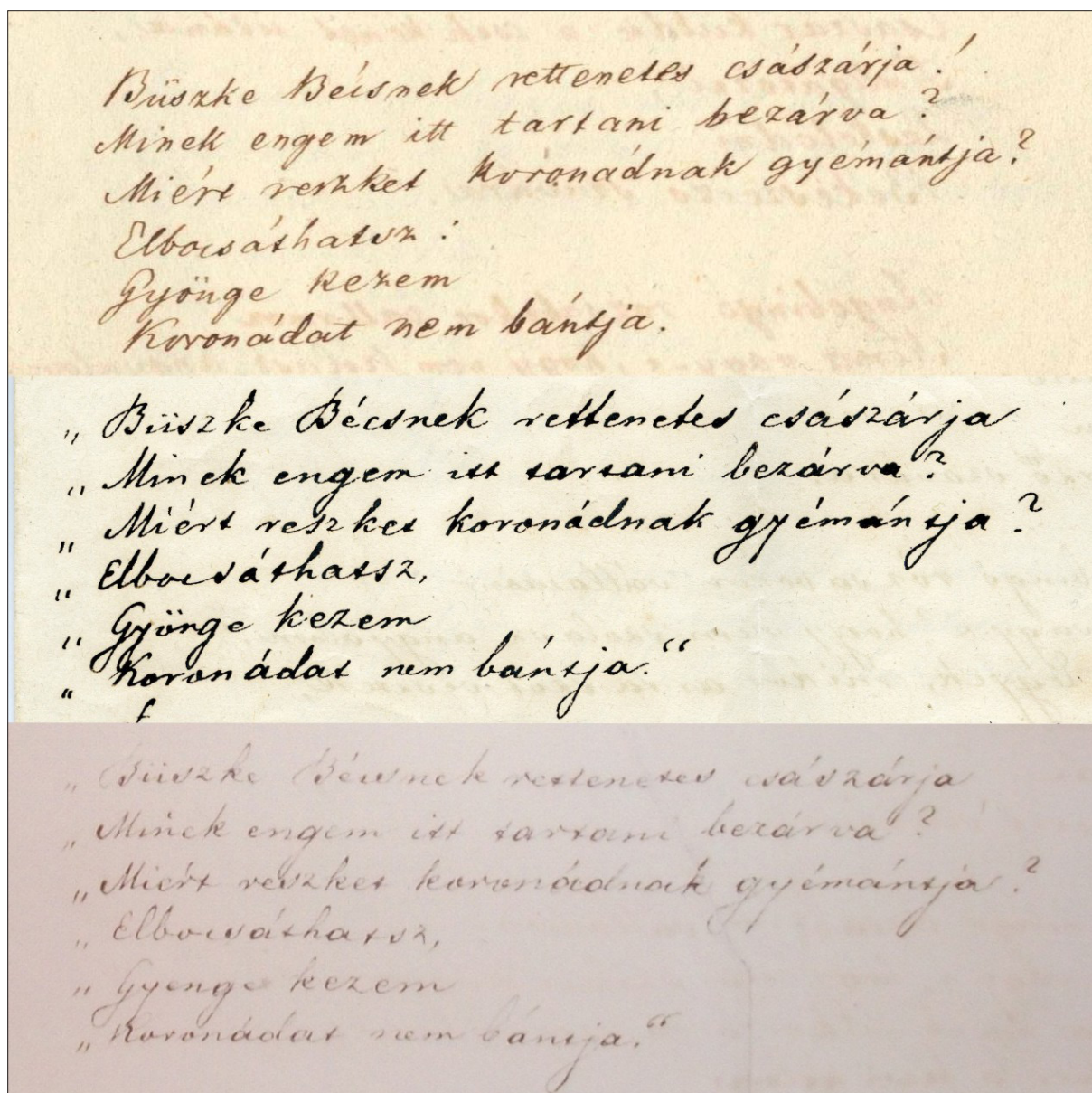
Arany János

Prielle Kornélia ajánlotta az én Arany Jánosé-
 nak, kinek st. st. st. nek odta.

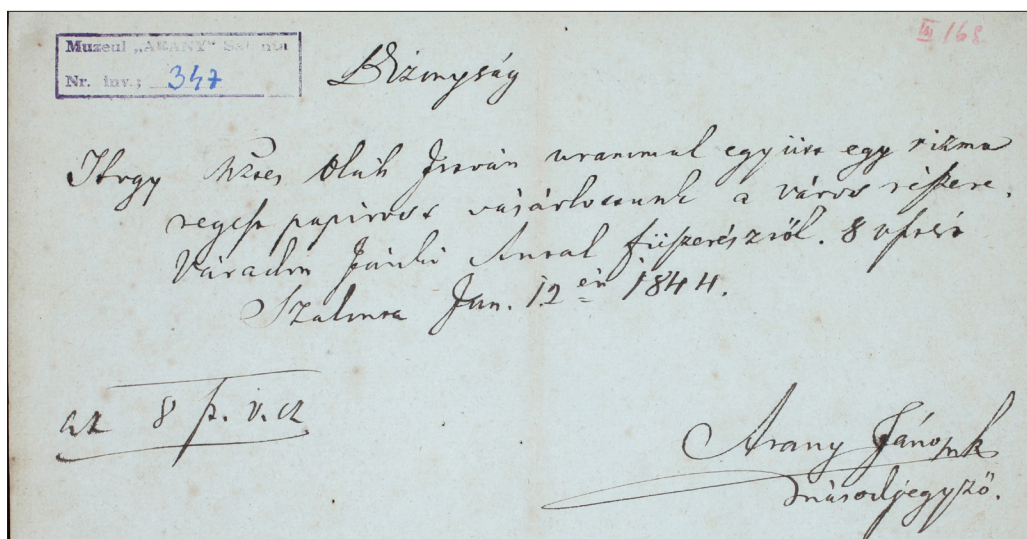
SZEKELY
 NEMZETI MÚZEUM
 S. SZENT-GYÖRGY
 29/1896.

Félszoros, kékkel: küldöttél érte le, is van it Arany János, mit
 egy alkalommal N. Kőrösi utat látogattam. Prielle Kornélia

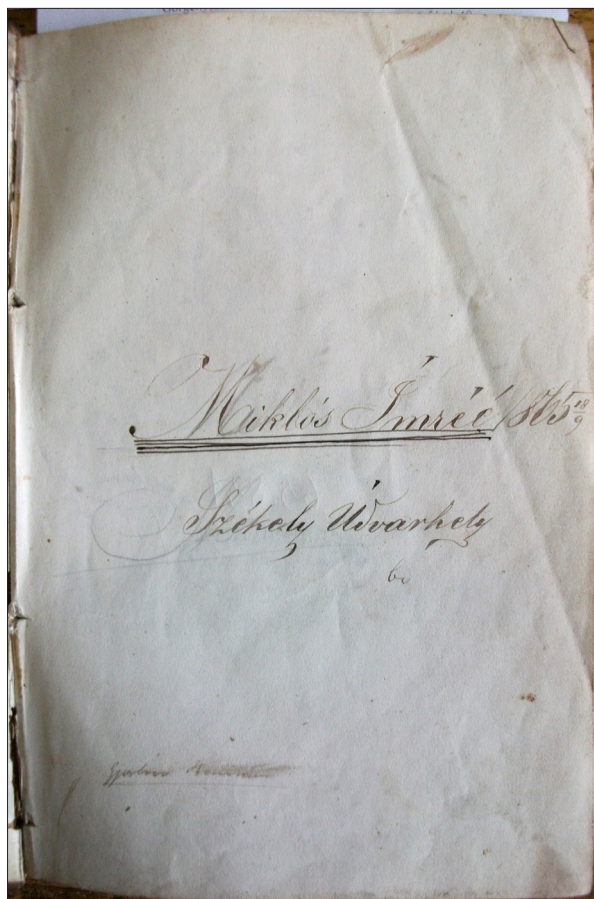
1. ábra A Rákóczié 1896-ban Prielle Kornélia adományaként az SZNM-be került kéziratos másolata

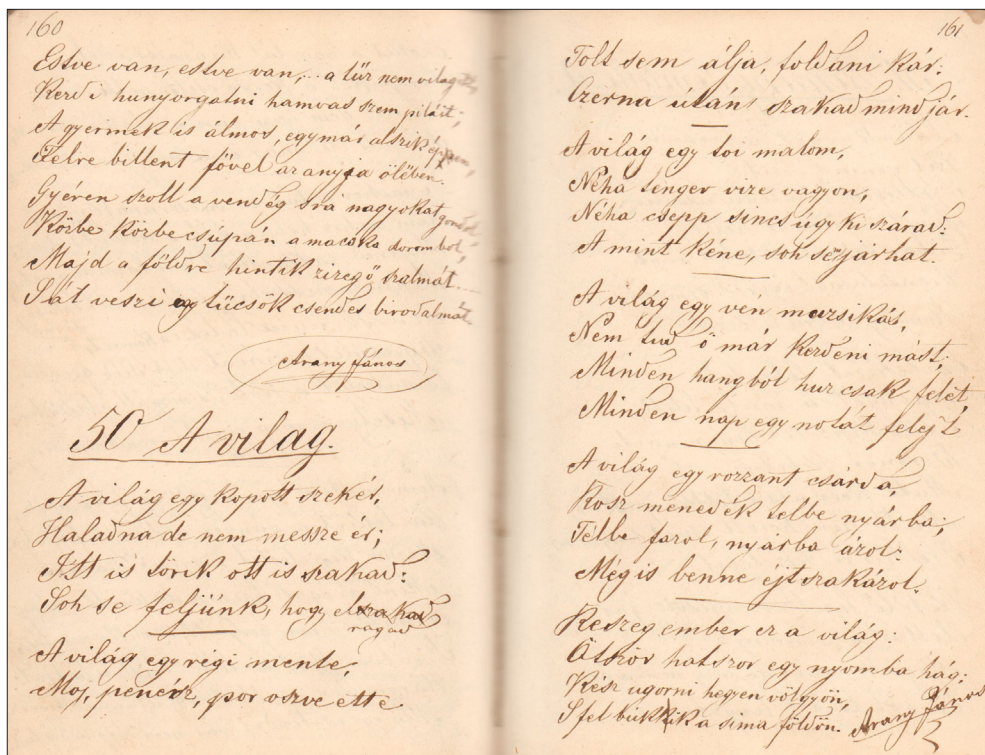
2. ábra A Rákóczié gyémántjai. A ballada 13–18. sora három kéziratban (fent: MTA KIK Kit K 509, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában; középen: SZNM 1896-29/3, az SZNM könyvtárában; lent: OSZK Kit, An 237, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában)

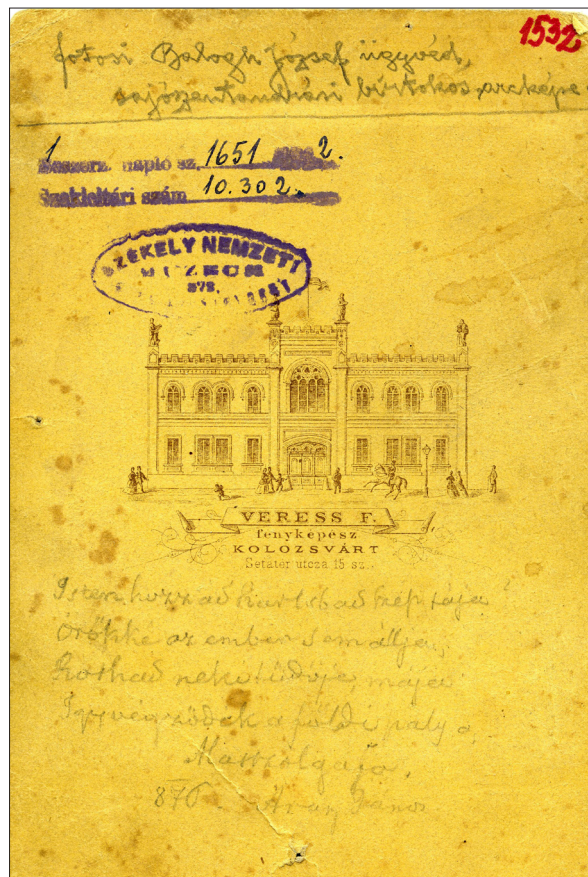
2a. ábra Arany János-autográf hivatalos irat 1844-ből (AJEm 347, az Arany János Emlékmúzeumban)

3. ábra Miklós Imre 1864–1865-ös verseskönyvének cím-szennylapja és címlapja

4. ábra A Családi kör vége és A világ Miklós Imre versesknyvében

5. ábra Fotosi Balogh József fényképe, hátoldalán az 1876-ban odaírt Búcsú a fürdőtől

